

**Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка**

**Кафедра історії України
та всесвітньої історії**

ЗБІРНИК

**МАТЕРІАЛІВ СТУДЕНТСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

“СТУДЕНТСЬКА НАУКА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ”

15 травня 2023 року

Випуск № 3

Кропивницький – 2023

УДК 94 (477)(082)
3-41

Збірник матеріалів студентської науково-практичної конференції “Студентська наука у закладах вищої освіти”. – Випуск 3. – Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка, 2023. – 48 с.

До збірника ввійшли матеріали наукових доповідей студентської конференції 2023 року.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

1. *Бабак О. І.* – кандидат історичних наук, доцент;
2. *Позднякова І. С.* – кандидат історичних наук, доцент;
3. *Пономаренко Л. В.* – кандидат історичних наук, доцент
(відповідальний редактор)

Друкується за рішенням засідання кафедри історії України та всесвітньої історії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 12 від 25 травня 2023 р.)

Статті подано в авторській редакції.

© Кафедра історії України
та всесвітньої історії, 2023

авторитет, деякі правителі проголошували себе нащадками героїв і в такий спосіб змушували суспільство коритися своїй владі. Загалом культ героїв був невід'ємною частиною давньогрецької релігії, міфології та культури, формуючи вірування, цінності та ідентичність давніх греків.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Атеистический словарь. Москва, 1983. 559 с.
2. Гигин. Астрономия . Спб , 1997. 224 с.
3. Зелинский Ф.Ф. Религия эллинизма. Томск , 1996. 160 с.
4. Камад И.М. Обрядовая сторона культов Древней Греции. Москва , 2006. 176 с.
5. Кун М.А. Легенди і міфи стародавньої Греції. Харків , 2008. 441 с.
6. Мансурова Т.В. Великие тайны цивилизаций. 100 историй о загадках цивилизаций. Москва , 2011. 320 с.
7. Миронов В.Б. Древняя Греция. Москва , 2006. 798 с.
8. Токарев С.А. Мифы народов мира. Москва , 1980. 1147 с.

“РИМСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ” ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

ЮРЧЕНКО Сергій

(студент 1 курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету історії, бізнес-освіти та права)

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Пономаренко Л.В.

У статті висвітлено питання зародження терміну “ римського імперіалізму”, дослідження його у світовій історіографії, проаналізовано погляди на римську політику сучасників тих подій та зроблена спроба визначити характер римської зовнішньої політики через призму подій на Сході.

***Ключові слова:** “римський імперіалізм”, зовнішня політика, Римська держава, елліністичний світ.*

Актуальність проблеми. Римські завоювання стали важливим фактором в історії давнього світу. Своєю блискавичністю та відносною довговічністю ці завоювання стали наглядним прикладом для побудови унітарних імперій середньовіччя та раннього нового часу. Привидом римського орла марили навіть у ХХ столітті. Це свідчить про колосальний вплив римського міфу на всю історію людства. Для подальшого вивчення римської зовнішньої політики необхідно проаналізувати її характер, зміни та особливості.

Метою статті є з'ясування особливостей, умов та характеру ведення зовнішньої політики Римом через її східний вектор шляхом аналізу першоджерел та здобутків істориків-дослідників цієї тематики.

Виклад основного матеріалу. Історики багатьох епох по-різному оцінювали та пояснювали суть римської завойовницької політики, в тому числі на Сході.

Першою теорією, що пояснювала римську зовнішню політику, була так звана концепція «римського імперіалізму», котра мала такі форми, як: прихований імперіалізм Каркопіно або випадковий імперіалізм Моммзена. Остання концепція доволі цікава, оскільки передбачає, що римляни створили свою гігантську імперію випадково, або, принаймні, не в результаті плану на всевітнє володарювання. У цій імперії Рим став господарем, який не знав, що робити зі своїми завоюваннями. Ні римська сенатська олігархія, ні власне римський народ, та сама республіка виявилися не готові «проковтнути» цей територіальний шмат. Навпроти, створення територіальної імперії пришвидшило падіння республіканського устрою та загальну кризу в римському полісному суспільстві [12, с.6-8].

Крім цього, всередині концепції «оборонного імперіалізму» виникла ще умовно одна концепція, яка отримала назву «випадкового імперіалізму», опис якої відобразився у роботах М.Олло, Р. Еррінгтона, М. Кері, які стверджували, що Рим просто скористався ситуацією всередині східних країн й зміг достатньо швидко поширити свій вплив на дані території [1, с.60-64].

Історик Ферреро значно розширив теорію імперіалізму, визначивши, що римська формація несла в собі історичну місію – поєднання Сходу та Заходу. Оборонний характер імперіалізму в римлян на Сході був доволі популярною концепцією до середини ХХ ст. та відображав римську політику як адекватну реакцію на загрози та виклики, які виникали в період республіки на її східних кордонах. Однак, в 60-х роках минулого століття виникає концепція римської агресивності. Зокрема, Тревес зазначав, що римляни вірили в свою виключну вдачу й таке ж одноосібне право світового володарювання. Агресивність Риму чудово вписувалася в формаційну концепцію радянської історіографії.

Едвард Бедіан привів значні роздуми про східну римську політику. На його думку, Рим залишав на підпорядкованих територіях декілька елліністичних країн (скоріш за все в стані клієнтів) задля підтримання порядку в регіоні. Цими діями римляни продовжували використовувати свої методи дипломатії-покровительства над країнами, не перетворюючи їх у свої власні адміністративні одиниці, одночасно зберігаючи над ними контроль [7, с.28].

Війни Риму проти своїх східних супротивників вписувалися у схему агресивної рабовласницької держави, навіть, більш того, завойовницькі

війни ставилися в пряму залежність від класової боротьби, а й іноді затьмарювалися нею. Боротьба класів між собою вважалася рушієм історичного процесу. Справжнім «ідеологом» концепції агресивного імперіалізму стає Вільям Херріс, котрий впевнено доводив, що експансія була вигідна всім верствам римського населення. Вона мала під собою економічний ґрунт, а ситуативні відступи від агресивності були викликані не миролюбством римлян, а швидше їхньою хитрістю та далекоглядним вмінням реагувати на ті чи інші ситуації та виклики [12, с.16-20].

Ерік Грюн дещо по-іншому розглядав римську політику. Він взагалі відкидає термін «імперіалізм», замінюючи його взаємодією народів та племен. Він підтверджує свої теоретичні судження, зокрема, тезою, що саме існування римських провінцій залежало від позиції самих провінціалів та римських союзників.

Артур Екстайн відображає політику Риму, як частину загальної системи міжнародних відносин, що ґрунтувалися на жорсткій ієрархії держав, що складалася в ході їх взаємодії. Завоювання Риму розглядаються як шлях встановлення однополярного порядку в Середземномор'ї задля встановлення жорсткої ієрархізованої системи міжнародних взаємовідносин.

І дійсно, ми можемо говорити про те, що кожен з підходів до цієї концепції має право на життя. Аналізуючи їх через призму східного вектору римської політики, ми можемо спостерігати неоднозначність подій, які відбувалися.

В рамках дослідження питання римського імперіалізму важливо висвітлити погляди на римську зовнішню політику з погляду сучасників тих подій

Згідно тексту роботи Цицерона «Про державу», в основі римської зовнішньополітичної парадигми лежало поняття (*bellum iustum*) – «справедливої війни». Справедливою визнавалася лише війна, яку римляни оголосили і вели за всіма правилами з гідним противником, захищаючи або самих себе, або своїх союзників в рамках «правильної мети» [8. Рер. III. 35]. Навпаки, неоголошені війни на кшталт рабської війни (наприклад, рух Спартака) вважалися «розбійництвом». Аналізуючи детальніше текст, можна спостерігати досить компроментуюче виправдання Цицероном римського володарювання, яке він іменує «благом» для поневолених народів, одночасно з цим критикуючи ряд моментів.

Публій Корнелій Тацит у своїй праці “Життєпис Юлія Аґріколи” наголошував про те, що представників народів в складі римської армії тримає насамперед боязнь та залякування, аж ніяк не відданість [6, Agr.

32]. Подібне зауваження є яскравою ознакою імперіалістичних настроїв, коли будь-які невдоволення придушувалися силою та страхом.

В результаті, основним методом введення політики Римом став принцип «Розділяй та володарюй», в основі якого стояли намагання налаштувати одне проти одного сусідів-варварів, щоб використати їх внутрішню нестабільність в рамках своїх політичних інтересів[6. App. XII. 48]. В контексті цієї тези можна чітко прогледіти зайняття Римом місця арбітра, який зводив все у свою користь, з метою можливої експансії шляхом послаблення своїх опонентів.

Щоб дати відповідь на питання, який ж характер мав “римський імперіалізм”, чи існував він взагалі, проаналізуємо дії Риму та його опонентів.

Якщо аналізувати оборонний або випадковий характер імперіалізму, що яскраво проявляється саме в перших контактах Риму зі Сходом, він розпочався із агресії останнього в особі Пірра Епірського в III ст. до н.е. Піррова Італійська компанія стає повноцінним першим військовим зіткненням балканських греків та римлян, що, у свою чергу, стає каталізатором активної політики Риму по відношенню до Сходу[3, с.35-49].

Піднесення римської держави та завоювання нею італійських земель змінює геополітичну обстановку в регіоні. Агресивна римська політика стала викликом для фінікійського світу на чолі з Карфагеном та елліністичних країн Сходу. Подальша римська експансія стала своєрідним мірилом міцності тієї чи іншої держави. Схід починає фігурувати як об’єкт римського експансіонізму в III ст. до н.е. Першим кроком в цьому напрямку стає Іллірія. В ході першої Іллірійської війни можна простежити похолодання відносин Риму з Македонією.

Доволі обережні та насторожені відносини Антигонідів та римлян почали катастрофічно погіршуватися після карфагено-македонського договору про розподіл сфер впливу в Середземномор’ї. Розгром римських військ під Каннами дав Філіппу V привід для зближення з Ганнібалом [10, с.9-20].

В наступні роки Філіпп V проведе кампанії в Іллірії, в яких римляни доволі вміло застосували свої дипломатичні прийоми, привабивши на свій бік Етолійський союз, саме цей конфлікт дозволив Риму вважати себе в стані війни з Македонією[10, с.13].

Подібний приклад вже викликає питання щодо характеру поведінки Риму, адже *de facto* активне агресивне налаштування проявляла Македонія по відношенню до Риму, поступово роблячи кроки до гарячої фази війни,

але одночасно з цим самі римляни вели досить брудну «гру» по активному поширенню свого як політичного, так і військового впливу в регіоні.

Наступний опонент - Імперія Селевкідів на чолі з Антіохом III, яка перебувала на вершині свого розвитку, і для Селевкідів зіткнення з Римом не виглядало чимось небезпечним. Конфронтація розпочалася з окупації полісів західної Малої Азії та планів Антіоха на колись македонську Фракію.

Дипломатичні перемовини ускладнювалися єгипетським питанням, яке полягало в порушенні Антіохом римо-селевкідських домовленостей, та, власне, суверенітету царства Птолемеїв. Рим фактично ставить ультиматум з вимогою очистити Фракію та захід Малої Азії. Антіох, впевнений в своїй силі, проігнорує цю вимогу і, навіть на зло римлянам, призначить своїм військовим радником Ганнібала[4, с. 38-53]

Конфлікт завершився впевненою перемогою Риму, який завдяки урокам та поступовим зміцненням свого положення в регіоні, зміг розгромити Селевкідів за допомогою греків та навіть колишнього союзника Антіоха- Філіпа V. Знову ми бачимо акти яскравої провокації з боку Антіоха III, але, водночас, можна спостерігати і власне зацікавленість Риму у просуванні далі на Схід, роблячи з колишніх ворогів – клієнтів або «друзів».

У подальший діях можна спостерігати милосердність Риму, який підпорядковує собі ці землі, але не робить їх частиною Римської Республіки. Але якщо клієнти починають спротив, це давало змогу Риму проявити свій агресивний характер і перетворити ці землі у свої провінції, отримавши контроль над всіма людськими та матеріальними ресурсами.

Подібна тенденція призвела до того, що Римська держава почала, як у політичному плані, так і через військову присутність, контролювати значні території й характер політики отримав анексійний характер. Проте, викликом для східної політики Риму стали війни з понтійським царем Мітридатом Євпатором. Наслідком мітридатових війн для римської східної політики стала зміна подальшого вектору політики, який відкривав для Риму новий горизонт. Після того як республіка, з падінням Понтійського царства, отримала, фактично, повний контроль над всім Східним Середземномор'ям[13], почалася зовсім нова геополітична компанія на Близький Схід та Закавказзя, що вилася у зустріч Риму та Парфії.

Після смерті Августа (14 р.), який заповів своєму наступнику утриматися від розширення кордонів, територіальна експансія Риму поступово припиняється[6, App. I. 11]. На думку Т. Корнелла, вся річ у тому, що війни в епоху Республіки відрізнялися за своїм характером від воєн періоду Принципата: перші велися задля завоювання нових земель,

тоді як другі- головним чином мали на меті утримання вже завойованих територій, а також придушення повстань та заколотів у провінціях[9, с. 76-90].

Проте, ми не погоджуємося з цією тезою дослідника, адже на це є ряд факторів. Згадуючи попередню тезу стосовно зустрічі Риму з Парфією, від неї йде нова сторінка східної римської політики, яку відверто можна назвати агресивною. Починаючи провальним походом Красса у 54-53 рр. до н.е., історія римо-парфянського, а потім римо-перського протистояння отримала своє завершення в 630-х рр. н.е., вже за часів Візантійської імперії. Дане зіткнення стало невід'ємною складовою римської політики на Сході, яка набула певного принципово характеру боротьби за домінування з обох сторін. Основною причиною даного конфлікту вбачається, насамперед, прагнення власне Риму в поширенні впливу на території Близького Сходу. Аналогічне прагнення було наявне й з боку парфянських царів. Жодна з країн не змогла досягнути бажаного домінування в регіоні, що логічно спровокувало затяжний конфлікт, котрий потім успадкував Сасанідський Іран.

В рамках римо-парфянського протистояння яскравим прикладом агресивного ведення політики є парфянський похід Траяна 114-117 рр. В ході названого конфлікту сталося найбільше розширення кордонів за часів імперії: були зайняті всі території Месопотамії, Вавилонії та Ассирії, які були оголошені новими римськими провінціями, римські війська змогли зайняти парфянську столицю Ктесіфон[2, с.101-105].

Попри це, потрібно згадати тезу ще одного з дослідників питання характеру "римського імперіалізму" О.І. Нікішина, який стверджує, що подібні завойовницькі походи здійснювалися лише по волі імператора задля збільшення його політичного престижу. Крім цього, дослідник наголошує на появі на той час професійної римської армії, для якої війна стала ремеслом, що спровокувало спад мілітариських настроїв жителів імперії, поступове набуття жителями провінцій римських прав, створення ілюзії мирного життя[9, с.84]. Ця теза є досить логічною, проте, протистояння з Парфією та Сасанідським Іраном продовжувалося до VII ст. н.е., проводилися військові кампанії з розширення кордонів до Кавказу(наприклад, східний похід Нерона[14, с. 146-151]. Крім цього, Рим активно продукував поширення свого впливу та виявляв бажання оволодіти територією Причорномор'я та землями в районі басейну Дунаю, ліквідувавши цим набіги місцевих племен «варварів».

Як висновок, ми можемо говорити про те, що "римський імперіалізм" як окреме явище дійсно існував, адже отримав свого неповторного забарвлення. Визначаючи характер імперіалізму не можна дати виключну

відповідь, тому ми схилиємося до четвертого – «логічного підходу». «Римський імперіалізм» є нестійким явищем, адже постійно пристосовувався, залежно від зовнішніх та внутрішніх факторів. Зміни характеру римського імперіалізму умовно можна поділити на чотири періоди: оборонний або вимушений (III-II ст. до н.е); агресивний (I ст. до н.е.); лавірування між агресією та обороною (I-II ст. н.е.); оборонний(III-IV ст. н.е.). Проте, навіть подібний підхід є умовним, адже в кожному з періодів можна спостерігати як агресивні методи ведення зовнішньої політики Римом, так і дипломатичного врівноваження відносин. Подібне і відрізняє римську політику від звичного імперіалізму, вкотре підкреслюючи унікальність історії Римської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вакулев С. А. Особенности восточной политики Рима во II в. до н. э.// *Вестник Томского государственного университета. История.* 2016. № 6 (44). С. 60-64.
2. Дьяченко А. Ю. Основные теоретические подходы к проблеме римско-парфянской границы и восточного похода императора Траяна (114-117 гг.)// *Дневник Алтайской школы политических исследований.* 2015. № 31. С. 101-105.
3. Калмиков В. С. Поход царя Пирра в Италию как первое столкновение Рима с эллинистическим миром. *Локус: люди, общество, культуры, смыслы.* 2018. №3. С. 35-49.
4. Калмыков В.С. Рим и эллинизм: проблемы военного и политического соперничества (в соавторстве с Кудиновым А.А.)// *Вестник МГГУ им. М.А. Шолохова. Серия История и политология.* 2015, №2. С. 38-53.
5. Калмиков В. С. Третья македонская война 171-168 гг. до н. е. Как завершающий этап борьбы Рима и Македонии за Элладу. *Локус: люди, общество, культуры, смыслы.* 2017. № 3. С. 29-41.
6. Корнелий Тацит. Сочинения в двух томах. Том I. «Анналы. Малые произведения». Науч.-изд. центр «Ладомир», М., 1993.
7. Куликов А.В. Восточная политика Рима и политическая борьба в Римской республике (II-I вв. до н.э.) : учеб. пособие к спецкурсу. Псков : ПГПИ, 2004. 104 с.
8. Марк Туллий Цицерон. Диалоги. М., Научно-издательский центр «Ладомир». «Наука», 1994.
9. Никишин В.О. Pax Romana и римский «империализм» в I в. н.э.// *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Всеобщая история.* М. 2019. С. 76-90
10. Сивкина Н.Ю. «Западные планы» Македонского царя Филиппа.// *Новый исторический вестник.* 2008. № 1 (17). С. 9-20.
11. Сивкина Н.Ю. Иллирийский фактор в римско-македонской «Холодной войне».// *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского.* 2007. № 1. С. 196-204.
12. Смыков Е. В. Новые подходы к исследованию римской восточной политики. Автореферат ... Саратов 2010. 29 с.
13. Талах В. Н. Рожденный под знаком кометы: Митридат Эвпатор Дионис / под ред. В.Талаха. К.: Вloк.NOT, 2012. 199 с.

14. Ярцев С.В., Бутовский А.Ю. К вопросу о восточном походе Нерона.// *Проблемы истории, филологии, культуры*. Тула. 2018. С. 146-151
15. Cornell T. The end of Roman imperial expansion / пер. з англ. Медовичева А.Е.// *Война и античное общество (современная зарубежная историография)*: Реф. сб. М. 2004. С. 96-105.

ВПЛИВ ТА ЗМІСТ ІДЕЙНИХ ПОГЛЯДІВ Т. ПЕЙНА У ЧАСИ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США (1775-1783)

МАТІЙКО Павло

(студент III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету історії, бізнес-освіти та права)

Науковий керівник – кандидат історичних наук, доцент Бабак О. І.

У статті здійснено аналіз трактату Т. Пейна «Здоровий глузд», за рахунок чого було визначено основні ідейні погляди автора. Окрім цього, у цій роботі було розглянуто біографічні аспекти життя Т. Пейна, за рахунок чого було з'ясовано витоки його поглядів. Також, було розглянуто певні факти, які стосуються поширення трактату в часи війни за незалежність, з ціллю визначення його впливу на тогочасне суспільство.

Ключові слова: незалежність, монархія, відносини з Британією.

Постановка проблеми. Історія Війни за незалежність США (1775-1783 рр.) є об'ємною темою, яка включає в себе значну кількість аспектів. Одним із таких аспектів є ідеологічне обґрунтування боротьби з Британією, у контексті чого значну роль відіграли батьки-засновники США. Проте важливою персоною цього періоду є Т. Пейн, який був представником широких мас населення, та є автором одного з найпопулярніших текстів цього періоду. Таким чином, важливим питанням є дослідження того, які ідеї пропагував Т. Пейн, та яку роль він відіграв у контексті тогочасних подій.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням теми поглядів Т. Пейна займався ряд науковців. Зокрема, наукові роботи Е. Фонера [3] та Н. Крайга [4] присвяченні вивченню біографії Т. Пейна. Д. Склібова [7] у своїй науковій роботі дослідила взаємозв'язок філософських поглядів Т. Пейна з іншими тогочасними видатними мислителями, та висловила певні припущення щодо походження ідей згаданого діяча. Значний внесок у розвиток знань про аспекти біографії Т. Пейна здійснив М. Хоган [9], який зміг акцентувати увагу на різних етапах життя цього мислителя.

Мета. Метою цієї статті є визначення ролі Т. Пейна в часи Війни за незалежність США (1775-1783), за рахунок аналізу памфлету «Здоровий

ЗМІСТ

РИБАЛКО Олександр. КИТАЙСЬКИЙ КАЛЕНДАР ТА АСТРОЛОГІЯ.....	3
МОТЬКО Ірина. КУЛЬТ ГЕРОЇВ У СТАРОДАВНІЙ ГРЕЦІЇ.....	7
ЮРЧЕНКО Сергій. “РИМСЬКИЙ ІМПЕРІАЛІЗМ” ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СХІДНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	11
МАТІЙКО Павло. ВПЛИВ ТА ЗМІСТ ІДЕЙНИХ ПОГЛЯДІВ Т. ПЕЙНА У ЧАСИ ВІЙНИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США (1775-1783).....	18
ДОВБНЯ Олександр. ПРИЧИНИ «НЕУСПІШНОЇ» ДІЯЛЬНОСТІ «СВЯЩЕННОГО СОЮЗУ».....	25
САВЧЕНКО Марина. ПОЛІТИЧНА КАРИКАТУРА НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	30
МИЦЕНКО Єлизавета. ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У ШКОЛЯРІВ.....	35
БАРАБАШ Анастасія. ПРОБЛЕМА ТОЛЕРАНТНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	39